

LA TÈCNICA DE LA PEDRA EN SEC, PATRIMONI CULTURAL IMMATERIAL

L'excel·lència dels cocons a Tivenys

Tivenys Òscar Meseguer

El cocó és una estructura de pedra en sec que servia de dipòsit d'aigua de pluja, coberta per a evitar-ne l'evaporació i l'embrutiment, però prou airejada perquè l'aigua no s'arribés mai a podrir i amb un petit portal allindanat per a facilitar l'accés a l'aigua acumulada, que s'utilitzava per al consum domèstic, dels animals i de les persones, per a beure o per a fer el menjar. **"El cocó és el primer que devia fer el pagès en ocupar una nova finca, abans de plantar o de fer una caseta o un corral"**, conclou Jordi Piñol, un dels que més sap de cocons de Tivenys, el poble de Catalunya d'on són característiques gairebé de forma exclusiva estes construccions. Es recull l'aigua a través d'una llissera de roca en pendent i també per filtració a través de la coberta o cúpula, feta amb pedres col·locades amb inclinació i amb poca superfície de contacte entre elles -a diferència de les cobertes d'altres construccions fetes habitualment per aproximació de filades de pedra-, al voltant d'una "pedra clau" que fa d'epicentre i que si cau, fa caure la cúpula sencera. Com s'ho feien perquè no els calgués el sostre durant la construcció és una pregunta que no saben respondre avui ni els arquitectes. Això i el fet que el vas del dipòsit es fes **"picant amb un escarpi sobre la pedra viva"**, segons explica Piñol, són dos de les característiques més singulars d'este element patrimonial tivenysà, ara objecte fins i tot d'una tesi doctoral.

Hi ha cocons en termes fronteranys, com Benifallet o Tortosa, però **"són de propietaris de Tivenys"**, as-

Una tesi doctoral analitza la singularitat d'estos dipòsits d'aigua de pluja per a ús domèstic, construïts entre els segles XVII i XIX i gairebé exclusius d'este terme municipal del Baix Ebre

Imatge d'un cocó al terme municipal de Tivenys. / CÈLIA MALLAFRÈ

segura Piñol. També n'hi ha a Lleida, però s'anomenen directament aljubs, segons explica Cèlia Mallafre, diplomada en arquitectura i que està fent la tesi del doctorat industrial sobre els cocons de Tivenys. També a les Illes Balears es coneixen estes construccions amb el nom de cocons.

ENTRE 200 I 300 El cas tivenysà resulta especialment significatiu a les Terres de l'Ebre. A més a més, no hi ha cap inventari oficial ni cap documentació mínimament articulada al respecte. Mallafre, a través de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de la URV, s'hi ha posat amb l'ajuda inestimable de Piñol,

que l'acompanya i la guia per les diferents partides. Va començar la tesi l'any passat i enguany ha rebut una beca. Ja ha inventariat 47 cocons, cadascun amb el nom, d'un total d'entre 200 i 250 que creu que es mantenen aixecats al terme de Tivenys. Piñol es remet a testimonis orals per a vaticinar que en algun moment potser n'hi van haver 300.

I per què només a Tivenys i per què la tècnica de la pedra clau i com s'ho feien? Resulta en part un triple misteri. La fórmula constructiva ho és, amb pocs matisos. **"No se sap exactament com aconseguen fer-ho d'aquella manera"**, ratifica

Mallafre. Realitat o llegenda, s'explica que hi va haver un pastor que treia la pedra clau d'alguns cocons i en caure totes les pedres de la cúpula dins del dipòsit, pujava el nivell de l'aigua i això afavoria que el seu ramat en pogués beure.

L'origen no és tan i tan incert com la materialització de la tècnica: Mallafre explica que una de les hipòtesis és que la majoria s'haurien construït durant les desamortitzacions del segle XIX, en temps de creixement demogràfic que va dur a la població a buscar nous camps per a plantar sobretot oliveres, però també garrofers i ametllers de secà. Estos camps estaven lluny del riu,

cap a la serra de Cardó-Boix -el de Tivenys és un terme marcat per la successió de barrancs i altiplans, en sentit transversal a l'Ebre-, i eren molt secs. Per tant, calia emmagatzemar aigua. Però tant Mallafre com Piñol coincideixen que la tècnica constructiva és anterior i que hi ha cocons datats sobre la pedra del segle XVIII i fins i tot del XVII.

La jove arquitecta reusenca, que es declara enamorada del patrimoni, centra la seua tesi en el "registre i anàlisi d'elements de pedra en sec per mitjà de tècniques digitals". S'hi inclouen les cabanes de volta de la Fatarella i els cocons de Tivenys. El seu objectiu últim es fonamenta en la tècnica digital tridimensional coneguda com a fotogrametria: a partir de moltes fotografies del cocó, esta eina tecnològica permet enregistrar **"totes les dades escalades, tant del perfil interior com l'exterior amb un marge d'error molt baix"**, i generar una imatge en tres dimensions de la construcció. Un dels reptes és arribar a determinar el volum de pedra necessari per a fer cada cocó. N'hi ha de dimensions diverses. Com més corral de bestiar hi havia al voltant, més grans. **"Com més a prop del poble i del riu [menys necessitat d'aigua], més menuts"**, explica Piñol, que hi afegix: **"Hi ha finques grans que tenen dos o tres cocons; n'hi ha que no en tenien i el propietari agafava aigua del veí, però sempre demanant permís"**. També explica que hi ha cocons estratègicament disposats al costat d'una era i que en tots els casos els voltants estan lliures d'arbres perquè les arrels no afectessin el sistema de recollida d'aigua.

L'Ajuntament i la URV promouen una ruta turística pels principals cocons i una visita virtual

Tivenys O.M.J.

L'Ajuntament de Tivenys té damunt de la taula una proposta de projecte turístic, redactat per la Universitat Rovira i Virgili (URV), per a esbrinar i aprofitar el patrimoni dels cocons com a **"element patrimonial singular"** del municipi, se-

gons revela l'alcaldeessa, Maria Beltran. La idea, segons transmet Beltran, passa per acabar de definir una o diverses rutes per a visitar els cocons més representatius del terme (per exemple, el cocó de Xim, el més gran, a les Planes). A més a més, esta oferta es complementaria amb una visita virtual,

que probablement s'habilitaria al Centre d'Interpretació del Riu, i que permetria als turistes visionar les imatges en tres dimensions que persegueix generar la tesi doctoral que està fent Cèlia Mallafre, **"Es podria visionar en tres dimensions com evolucionava la construcció dels cocons"**, imagina Bel-

tran. El projecte plantejat per la Universitat també preveu una publicació monogràfica sobre els cocons de Tivenys.

UN PRODUCTE "DIFERENT" Beltran considera que el nou producte, si més no la ruta pel terme, es podria començar a explotar a partir

de l'octubre. De fet, l'octubre passat, coincidint amb la Fira d'Artesania i Turisme que es fa anualment a la població del Baix Ebre, ja es va oferir -i en va gaudir sobretot la gent del poble- una ruta de dos hores amb 4x4 i guia pels cinc cocons més bonics i en millor estat de conservació. En aquell tast va participar-hi l'equip de la URV que està realitzant i tutelant l'esmentada tesi acadèmica. L'alcaldeessa creu que va ser un èxit i que l'experiència va confirmar que els cocons poden funcionar com a producte turístic diferent.